

Сидор Г. В.

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри
фундаментальних та спеціальних дисциплін
Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу
Тернопільського національного економічного університету

КРЕДИТ З ПОЗИЦІЇ ІСНУЮЧИХ В ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ ПІДХОДІВ

Анотація. Розглянуто та проаналізовано підходи до визначення поняття “кредит” наведені у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. На теоретичному рівні доведено, що питання дослідження впливу кредиту на розвиток економіки з метою забезпечення процесу суспільного відтворення на основі поєднання кругообігу фінансових і кредитних ресурсів є важливим. Отримані результати дослідження є підґрунтям для вирішення практичних проблем правильного наукового підходу до розуміння цього поняття на сучасному етапі.

Ключові слова: кредит, кредитна система, кредитні відносини, кредитор, позичальник.

Аннотация. Рассмотрены и проанализированы подходы к определению понятия “кредит” приведены в отечественной и зарубежной научной литературе. На теоретическом уровне доказано, что вопрос исследования влияния кредита на развитие экономики с целью обеспечения процесса общественного воспроизводства на основе сочетания кругооборота финансовых и кредитных ресурсов является важным. Полученные результаты исследования являются основой для решения практических проблем правильного научного подхода к пониманию этого понятия на современном этапе.

Ключевые слова: кредит, кредитная система, кредитные отношения, кредитор, заемщик.

Annotation. Reviewed and analyzed approaches to the definition of “credit” is given in Russian and foreign scientific literature. On a theoretical level it is proved that the research question is the impact of credit on economic development to ensure the process of social reproduction based on the combination of the circuit of financial and credit resources is important. The obtained results are the basis for solving practical problems of proper scientific approach to the understanding of this concept at the present stage.

Keywords: credit, credit system, credit relationships, creditor, borrower.

Актуальність проблеми. Кредит у сучасних умовах господарювання характеризується певними специфічними особливостями, відіграє важливу роль в економіці країни. Поняття кредиту є специфічним і характерним для усіх сфер людської діяльності, насамперед – економічної. В Україні невід’ємною складовою економічної системи є саме кредит. На нашу думку, кредитні відносини між кредитором та позичальником на практиці необхідно будувати та здійснювати на основі забезпечення єдності правових інтересів таких відносин і тільки їх спільність є передумовою ефективного розвитку та функціонування в практичній реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і зарубіжній науковій літературі в останній період з’явилася значна кількість фахових досліджень учених-фінансистів, присвячених вивченню питання кредиту, що дає змогу істотно розширити коло знань про нього. Однак до сьогодні у сучасній економічній науці немає єдності серед вчених щодо трактування поняття “кредит”. Цю проблему впродовж тривалого періоду досліджують такі науковці, як В. М. Алексійчук, П. І. Гайдучський, А. С. Гальчинський, О. В. Дзюблюк, М. Я. Дем’яненко, Б. С. Івасів, А. А. Кириченко, М. М. Коваль, А. М. Мороз, Л. О. Примостка, П. Т. Саблук, М. І. Савлук, А. М. Стельмащук та ін.

Мета статті. Метою статті є дослідження сутності кредиту з позиції існуючих в економічній науці підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українські та російські науковці пов'язують поняття “кредит” і “кредитні відносини”, але чіткого визначення таких відносин не наводять.

Л. Рябініна про кредит та кредитні відносини пише так: кредит як кредитні відносини – економічна категорія, закони його існування – об'єктивні [4, с. 26]. Будь-який законодавчий документ, наприклад, Закон “Про банківський кредит”, не може змінити сутності цього явища. Воно не залежить від суб'єктивних суджень людей. Тож для розробки надійної теоретичної бази кредитних відносин дуже важливо ретельно дослідити і чітко сформулювати сутність кредиту.

Відомо, що кредит виник на певному етапі розвитку людського суспільства спочатку як явище випадкове, зумовлене особливими взаємовідносинами між товаровиробниками: коли продавцю потрібно було продавати товар, а в покупця не було грошей, щоб його купити, виникала потреба у передачі продавцем покупцеві товару з відстрочкою платежу, в кредит. У цьому і полягає найбільш загальна причина необхідності в кредиті.

Безперечно, кредит потрібний уже функціонуючому товаровиробникові. Найбільше він потрібний тому, хто тільки організовує виробництво, а власних коштів для цього не має. Для одержання кредиту необхідно, щоб між тим, хто його надає, довіряв тому, хто хоче ним скористатися. Звідси і термін “кредит”, що латинською *credo* – “вірю”. Однак однієї довіри недостатньо, оскільки існує великий ризик щодо своєчасного неповернення кредиту, тому виникає необхідність гарантії того, хто має відповідні кошти.

О. Євтух зазначає, кредит – це основа нормування відносин людини з навколишнім природним середовищем: користуючись благами природи, ми беремо на себе певні зобов'язання перед нею. Ця заборгованість полягає у зобов'язаннях перед природо-утворюючими силами, які надали їй певні блага починаючи від особистих і закінчуючи корисністю навколишнього середовища. Доречно пригадати вислів старогрецьких мудреців: “кредит такий же древній, як і саме людство” [3, с. 44].

Однак визнання за кредитом того, що його сутність – економічні відносини з приводу зворотного руху позиченої вартості – логічно потребує визнання і того, що позичка є об'єктом цих відносин, а також того, що кредит і позичка хоча взаємопов'язані, але зовсім різні поняття. Тому в кредитних відносинах повертати слід саме позичку, а не кредит, який просто не можна повернути, так само, як не можна дати, взяти чи повернути будь-які відносини – кредитні, фінансові, дружні чи інші, адже у відносинах можна лише перебувати, підтримувати або припинити їх [4, с. 26].

Кредит як економічні відносини з приводу зворотного руху позиченої вартості відображає теорію кредитних відносин, відповідаючи на запитання “що?” (що є кредит, у чому його сутність?).

У Законі України “Про оподаткування прибутку підприємств” зі змінами та доповненнями за станом на 01.01. 2001р., п. 1.11.) дається таке визначення кредиту: “... коштів і матеріальних цінностей, які надаються в користування юридичним та фізичним особам на визначений термін і під відсоток...”.

В статті 5 розділу 2 проекту Закону “Про банківський кредит” наведено таке його визначення: “Банківський кредит – грошові кошти в національній чи іноземній валюті, що надаються кредитором позичальнику на умовах повернення, платності, строковості, забезпеченості і цільового використання (тобто кредит ототожнюється з грошима, які виконують абсолютно інші, не властиві кредиту функції).

Не варто залишити без уваги визначення кредиту, наведене в статті 2 нового Закону України “Про банки і банківську діяльність”: “Банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми”.

Отже, необхідність кредиту зумовлена існуванням товарно-грошових відносин. Його передумовою є наявність тимчасово вільних коштів у суб'єктів

економічних відносин та наявність поточних або майбутніх доходів у позичальників.

У період переходу економіки на ринкові відносини відновлюється істинна суть кредиту як самостійної економічної категорії. Багато самостійних господарюючих суб'єктів намагаються отримати найбільший прибуток шляхом зниження витрат виробництва, підвищення конкурентоспроможності своєї продукції на ринку збуту, що вимагає ефективного використання усіх ресурсів і насамперед кредиту для досягнення найвищих результатів. Кредитні відносини базуються на певних правових і економічних інтересах суб'єктів цих відносин, і тільки спільність цих інтересів передбачає їх практичну реалізацію.

Правові інтереси мають подвійне існування. З однієї сторони кредитори, користуючись залученими коштами клієнтів для надання позик, мають правове зобов'язання перед ними на весь період кредитування. У випадку неповернення або прострочення позик несуть правову відповідальність перед клієнтами. З іншої сторони боржники, отримуючи позики в тимчасове користування (чужу власність), несуть юридичну відповідальність перед кредитором за строковість її повернення та сплату відсотків за користування. У реальній практиці і боржники, і кредитори свою правову відповідальність та зобов'язання можуть по чергово змінювати, тобто боржники можуть ставати кредиторами, а кредитори – боржниками. Реалізація правових зобов'язань та відповідальностей відбувається із підписанням кредитної угоди між боржниками і кредиторами [2, с. 53–54].

Деякі автори характеризують кредит як форму руху позичкового капіталу. Однак за такого трактування до категорії кредиту не належатиме, наприклад, комерційний кредит, який не пов'язаний із позичковим капіталом або позичковим фондом країни, котрий формується лише банками. З часом звикли ототожнювати суть кредиту зі змістом позичкового капіталу (який акумулюється банками у вигляді основної частки їхніх кредитних ресурсів) або навіть позички, що, власне, й дало підставу багатьом економістам для висновку: “Кредит – позичка в грошовій або товарній формі, що надається на умовах

повернення й, звичайно, зі сплатою відсотка; виражає економічні відносини між кредитором і позичальником”. Як бачимо, у наведеному визначенні насамперед наголошується на тому, що кредит – це позичка, а вже потім – економічні відносини. І в тому, що кредит – економічні відносини між кредитором і позичальником, нині не сумнівається переважна більшість економістів [4, с. 26].

Аналіз зв'язку кредиту з формуванням споживної вартості суспільного продукту актуальний з погляду оптимізації процесу виробництва, прискорення процесу обігу, посвідчення ринком безпосередньо суспільних властивостей створеного продукту. Важливо враховувати не тільки дію кредиту на споживну вартість, але і його залежність від останньої. Товари з низькими якісними характеристиками не знаходять збуту, що утруднює повернення кредиту, бо він безпосередньо пов'язаний із кругообігом капіталу, тобто з вартісною характеристикою засобів.

Отже, в кредиті об'єктивно відображається рух не тільки вартості, але й споживної вартості товару. Якщо ж ця дія кредиту на вартість або споживну вартість послаблюється, то зростають суперечності між двома сторонами товару, виникають диспропорції, гальмується зростання ефективності суспільного виробництва, утруднюється повернення кредитних вкладень. Певна недооцінка дії кредиту на рух споживної вартості та його залежності від останньої були пов'язані з послабленою увагою економістів до споживної вартості. Це пояснюється тим, що у К. Маркса було положення, що споживні вартості не є економічними категоріями, а становлять предмет особливої дисципліни – товарознавства [5, с. 93].

Таким чином, у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі маємо різні підходи до тлумачення суті однієї й тієї ж економічної категорії – кредиту, на якому, зрештою, будуються всі кредитні відносини в країні.

На нашу думку, дослідження кредитних відносин неможливе без уточнення категорії кредиту в широкому розумінні цього слова. Тому

дослідження категорії кредиту за сучасних умов господарювання слід в першу чергу, розглядати відповідно до теорії позикового фонду.

Проведені дослідження кредитних відносин свідчить, що розвиток кредиту зумовлює значні зміни в організації та функціонуванні суб'єктів господарювання. З погляду економічної теорії, будь-яке економічно необґрунтоване втручання держави у роботу ринкового механізму, надання певних преференцій одним учасникам ринку та створення штучних обмежень для інших спотворюють дію ринкових законів та роблять менш ефективною економіку. За сучасних умов господарювання налагодження кредитних взаємовідносин банків з позичальниками можливе лише за умов теоретичного обґрунтування сутності кредиту та його ролі у відтворювальному процесі.

Висновки з даного дослідження. Узагальнивши результати проведеного аналізу різних підходів до визначення категорії “кредит”, можна зробити висновок, що донині не вироблено єдиної позиції щодо трактування цієї складної економічної категорії як серед вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

Питання щодо сутності кредиту набуває нині дедалі більшої актуальності. З огляду на це одним із провідних завдань у ході реформування вітчизняної економіки є глибинний теоретичний аналіз наукових підходів до визначення кредиту. Дослідження сутності поняття “кредит” здійснено на основі всебічного аналізу наукових джерел та поглибленого теоретичного осмислення цього питання автором.

Список літератури:

1. Непочатенко О. О. Кредитування сільськогосподарських підприємств: історія розвитку / О. О. Непочатенко // Агроінком. – 2005. – № 5. – С. 46–48.
2. Гуцал І. С. Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України / І. С. Гуцал. – Львів : ВАТ “БІЛЬОС”, 2001. – 244 с.
3. Євтух О. М. Кредит як соціально-економічне явище / О. М. Євтух // Вісник НБУ. – 2006. – № 4. – С. 44–48.

4. Рябініна Л. Теорія і практика кредитних відносин в Україні / Л. Рябініна // Вісник НБУ. – 2002. – №1. – С. 26–29.
5. Макаренко П. М. Теоретичні питання взаємозв'язку кругообігу капіталу і руху кредиту в АПК / П. М. Макаренко // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 91–94.
6. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика: навч. посіб. – К. : Т-во “Знання”, 2002. – 125 с.
7. Марцин В. С. Кредитні відносини у сучасних умовах господарювання та шляхи їх вдосконалення / В. С. Марцин // Економіка, фінанси, право. – 2009. – № 10. – С. 17–22.